

NICOLLINES VADER GROEIDE OP IN EEN NSB-GEZIN

'HET IS EEN VERHAAL DOORDRENKT VAN SCHAAMTE'

Op Dolle Dinsdag, dit jaar precies 75 jaar geleden, namen zo'n 60.000 NSB'ers de benen. Wie waren de mensen die die bij het eerste bericht over de bevrijding op de vlucht sloegen? De Noordwijkse journalist Nicolline van der Spek (54) doorbreekt de stilte rond de 'verjaagden' van 5 september. Ze schreef een boek over haar vader Jan, die opgroeide in een NSB-gezin.

Op een avond in 1980 roept Jan van der Spek zijn drie kinderen bijeen. 'Herinneren jullie je de film 'Soldaat van Oranje' nog? En Alex, die door Derek de Lint werd gespeeld?', wil hij weten. "We waren verbaasd over die vraag", vertelt Nicolline van der Spek. "Natuurlijk kenden we die film nog. Wat wilde mijn vader daarmee? Die avond vertelde hij dat onze opa een NSB'er was,

net als Alex in die film. Daar voegde hij meteen aan toe dat we ons niet te sappel moesten maken. Opa was een meeloper, meer niet.

Hij was werkloos in die tijd en moest brood op de plank zien te krijgen. We schrokken ervan, maar het leek op een bepaalde manier ook wel aannemelijk dat opa in die arme jaren zijn gezin te eten moest geven."

Later vertelt Jan van der

Spek, hotelier in Noordwijk, nog regelmatig over de oorlog en dan vooral over zijn reis naar Duitsland op 5 september 1944, Dolle Dinsdag. Het Staatsspoor in Den Haag zag zwart van de mensen na een radiotoespraak van Gerbrandy over de opmars van de geallieerde legers naar Nederland. Een deel van het volk hing de vlag uit, terwijl anderen zich zo snel mogelijk uit de voeten probeerden te maken.

KINDSOLDAAT

De twaalfjarige Jan was één van de 60.000 NSB'ers die het land uit vluchtten. Samen met zijn moeder en oudere broer nam hij de trein naar Duitsland. Zijn vader bleef achter in Nederland. Nicolline herinnert zich de verhalen nog goed: "Mijn vader kon er in alle denkbare kleuren over vertellen. Als jongen vond hij het een prachtig en spannend avontuur. De trein waarin hij zat, moest regelmatig stoppen, omdat hij werd beschoten door geallieerde gevechtsvliegtuigen. Hij heeft veel geluk gehad, maar ervoer dat zelf niet zo. Samen met zijn moeder werd hij onderbracht bij een Duitse familie op een boerderij onder Hamburg. Hij raakte bevriend met de drie kinderen van het gezin en een Russische krijgsgevangene, die er ook onderdak vond. Zijn broer Richard heeft heel andere herinneringen aan de oorlog. Hij moest op veertienjarige leeftijd als Flakhelfer (hulp bij de luchtafweer, red.) het Duitse leger in. Mijn oom heeft

na de oorlog altijd gezwegen over zijn ervaringen. Wat hij als kindsoldaat heeft meegemaakt, is onbekend gebleven."

Jan als kind, met zijn ouders na de oorlog en de Indische Buurt in Oegstgeest waar hij opgroeide.

DOLLE DINSDAG

Op dinsdag 5 september 1944 gaat na een radiotoespraak van Gerbrandy het gerucht dat de geallieerden in aantocht zijn. Nederlanders beginnen met feestvieren. De Duitsers grijpen niet in, omdat ze in de war zijn. Veel NSB'ers raken in paniek en vluchten met hun gezin naar Duitsland. Ook een groep Duitsers verlaat Nederland in allerijl. Maar Gerbrandy was te voorbarig: de geallieerde opmars zette niet door. Dolle Dinsdag heeft maar een dag geduurd en de bevrijding zou nog ruim een halfjaar op zich laten wachten.

'HITLER? GOEIE VENT!'

Afgezien van de belevenissen van haar vader blijven de details van de familiegeschiedenis lang op de achtergrond. Totdat Nicolline in 2016, zoals elke week, haar vader in het verzorgingstehuis bezoekt. "Omdat ik hem soms verdrietig achterliet, wilde ik hem aan het lachen maken. Ik liet hem een filmpje zien waarin Hitler belachelijk werd gemaakt. *Ins blaue hinein* noemde hij Hitler een 'goeie vent'. Hij was 84, zat in een rolstoel, droeg een luier en leed aan alzheimer. Ik dacht eerst nog dat hij een grapje maakt. De opmerking paste niet bij mijn vader. Hij was ons morele kompas en heeft altijd gewaarschuwd voor het *Gesundes Volksempfinden*. 's Avonds belde ik mijn zus. Ik moest er niet te zwaar aan tillen, zei ze. 'Dat is die alzheimer. Dan komen dingen uit de kindertijd vaak boven.' Mijn diepdementerende vader wist door het zien van Hitler weer even waar hij vandaan kwam. Bijna een troostende gedachte. Voor mij was dat ook een reden om uit te zoeken hoe het nu precies zat met dat verleden."

NIET ALLEEN EEN MEELOPER

In 2017, kort nadat haar vader is overleden, belt Nicolline het Nationaal Archief om te vragen of er nog een straf dossier van haar opa is. "Dat bleek zo te zijn. In de dossiers ontdekte ik dat hij bepaald geen meeloper was, zoals ons altijd was verteld. Hij had vier jaar in Kamp Vught gezeten, terwijl mijn vader het altijd over twee jaar had. Vier jaar krijg je als je landwacht of NSB-burgemeester was. Dan ben je betrokken bij huiszoekingen. Natuurlijk schrokken we erg. Ik voelde me heel schuldig. Mijn moeder sliep er twee nachten niet van, nadat ze het had gehoord. Ook wist ik niet of mijn vader met een groot geheim zijn kist in was gegaan of écht nooit had geweten had wat opa deed. 'Opa was een meeloper, meer niet', zei hij. Maar dan nog, denk ik nu. Zijn meelopers niet minstens zo verantwoordelijk?"

'Mijn opa zat in Kamp Vught, ná de oorlog'

GOEDE DUITSERS

Nicolline spoort ook de boerderij in Duitsland op, waar haar vader verbleef. De familie Jaenicke blijkt er nog te wonen. "Ik maakte kennis met de mensen die mijn vader goed hebben gekend: tachtigers inmiddels met een geheugen van staal. Juist ook hun verhaal, de Duitse kant, wilde ik horen. De familie moest destijds niets van Hitler hebben. Werd er op het erf door iemand die op bezoek kwam 'Heil Hitler' geroepen, dan zeiden ze: 'Hitler woont hier niet'. De mensen waren geen lid van de Partei. Goede Duitsers - uitgerekend daar ging ik op bezoek. De kleinkinderen kwamen langs en snapten er niets van. 'Wat kwam jouw vader hier eigenlijk doen, zei een van de jongens: wij waren toch de vijand? Ik kromp in elkaar.' Die schaamte steekt tijdens het schrijven van het boek steeds de kop op.

ONGEMAKKELIJKE WAARHEID

"Met mijn toen zestienjarige zoon bezocht ik Kamp Vught om na te vragen wanneer mijn opa daar zat. De portier kon hem niet terugvinden in de dossiers. 'Maar hij zat hier ná de oorlog', zei ik. De man verschoot van kleur en mijn zoon dook diep weg in zijn capuchon. Als vrienden me vroegen waarover mijn boek ging, moest ik wel vertellen dat mijn vader opgroeide in een NSB-gezin. Dat was ongemakkelijk. De één viel stil, de ander deed lacherig. Zo ging ik steeds een drempel over. Ik ben niet verantwoordelijk, maar de schaamte blijft. Nooit kan ik bijvoorbeeld meer over de Nieuwe Rijn in Leiden lopen zonder te denken dat daar de dansschool zat waar mijn opa huiszoeking deed. De grote vraag blijft of mijn vader wist wat mijn opa bij de NSB deed. Zelf denk ik van niet. Hij was zo open over alles, dat hij ook dit aan ons verteld zou hebben." ■

DOLLE DINSDAG

Uitgeverij Brave New Books
ISBN 9789402193930 | Prijs: € 19,99

